

BERENGARII SCHOLASTICI

APOLOGETICUS

Contra beatum Bernardum, Clarævallensem abbatem, et alios qui condemnaverunt Petrum Abælardum.

Ut videas, lector, videas: imo videas, ut irrideas quæ ridicula tibi occurrent. Et quemadmodum ipse Berengarius te monet in epist. seq., si quid in personam hominis Dei (Bernardi scilicet abbatis Clar.) dixit, joco legas, non serio.

Scriptorum tuorum exemplaria, Bernarde, celebris circumquaque fama divulgat. Nec mirum scripta tua in famæ pulpito collocari, cum constet ea, qualiacunque sint, a majoribus hujus temporis approbari. Mirantur homines in te, liberalium disciplinarum ignaro, tantam ubertatem facundiae, quia emissiones tuæ jam cooperuerunt universam superficiem terræ. Quibus est divinitus respondendum, quia *Magna opera Domini (Psal. cx)*; et: *Hæc est mutatio dexteræ Excelsi (Psal. LXXVI)*. Sed nihil est cur admiratione percelli debeant. Imo magis mirandum esset te eloquii urgeri siccitate, quoniam audivimus a primis fere adolescentiæ rudimentis cantiunculas mimicas et urbanos modulos fictitasse. Neque certe in incerto loquimur opinionis, sed testis est alumna tui patria nostri sermonis. Nonne id etiam tuæ memoriæ altius est insignitum, quod fratres tuos rhythmico certamine acutæque inventionis versutia semper exsuperare contendebas? Cui gravis et peracerba videbatur injuria reperire aliquem qui pari responderet protervia. Possem aliqua de nugis tuis huic opusculo ex testium probabilium astipulatione inserere, sed vereor paginam fœdi commenti interpositione interpolari. Cæterum cunctis nota teste non indigent. Illum itaque commentandi et nugandi usum ad divinum sæpe instrumentum accersis; et astruunt imperiti graviter et granditer dictum, quod ubertim et eloquenter effutis. Sed non sic esse ratio necessaria convincit. Frequenter enim veritas absolute et illepide proferatur, et falsitas plausibilis eloquii comitate commendatur. Similesque sunt, ut ait Augustinus, simplicitas dicendi et eloquentia vasis rusticanis et urbanis; falsitas vero et veritas, ferculis vilibus et pretiosis. Utraque autem fercula utrisque possunt vasis ministrari. Neque hoc ideo dixerim, ut te notabilem et suspectum reddam, sed ut veritatem non in omnium facundia esse simpliciter astruam. Sed super hoc hactenus; ad reliqua potius transeamus. Jamdudum sanctitudinis tuæ odorem ales per orbem fama dispersit, præconizavit merita, miracula declamavit. Felicia jactabamus moderna sæcula tam corusci sideris venustata nitore, mundumque jam

A debitum perditioni tuis meritis subsistere putabamus. Sperabamus in linguæ tuæ arbitrio cœli sitam clementiam, aeris temperiem, ubertatem terræ, fructum benedictionem. Caput tuum nubes tangebatur; et juxta vulgare proverbium, rami tui umbras montium transcendebant. Sic diu vixisti, sic Ecclesiam castis institutionibus informasti, ut ad semicinctia tua rugire dæmones autumarem, et beatulos nos tanto gloriaremur patrono.

Nunc, proh dolor! patuit quod latebat, et colubri soporati tandem aculeos suscitasti. Omissis omnibus, Petrum Abælardum quasi signum ad sagittam posuisti, in quem acerbitalis tuæ virus evomeres, quem de terra viventium tolleres, quem inter mortuos collocares. Corrogatis undecunque episcopis eum in Senonensi concilio hæreticum pronuntiasti, ab utero matris Ecclesiæ velut aborsum præcidisti. In via Christi ambulantem, tanquam scicarius de occulto prodiens, tunica inconsutili spoliasti. Concionabaris ad populum, ut orationem funderet ad Deum pro eo; interius autem disponebas eum proscribendum ab orbe Christiano. Quid vulgus faceret? quid vulgus oraret, cum pro quo esset orandum nesciret? Tu vir Dei, qui miracula feceras, qui ad pedes Jesu cum Maria sedebas (*Luc. x*); qui conservabas omnia verba hæc in corde tuo (*Luc. 11*), purissimum sacræ orationis thus coram supernis obtutibus adolere deberes, ut reus tuus Petrus resipisceret, et talis efficeretur quem nulla suspicio inquinaret. Sed forsitan malebas talem, in quo reprehensionis idoneam nancisceris occasionem. Denique post prandium allatus est liber Petri, et cuidam præceptum est ut voce clamosa Petri opuscula personaret. At ille et Petri odio animatus, et vitis germine irrigatus, non illius qui dixit: *Ego sum vitis vera (Joan. xv)*, sed illius qui patriarcham nudum stravit in area (*Gen. ix*), sonorius quam postulatum fuerat exclamavit. Post aliqua pontifices insultare, pedem pedi applaudere, ridere, nugari conspiceres, ut facile quilibet judicaret illos non Christo vota persolvere, sed Baccho. Inter hæc salutantur scyphi, pocula celebrantur, laudantur

vina, pontificum guttura irrigantur. Tunc aliquis A Horatiano sale ludere posset :

Nullam, Vare, sacra vile prius severis arborem.

Nam illud, quod idem poeta in alio carmine promit,

*Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus.....*

ibi memoriter gerebatur. Quanto salubrius audiretur suavis poetæ Galli sententia luculentis admodum versibus vigilata. Ait enim

*Vina probo si pota modo, debentque probari
Si non pota modo, vina venena puto.*

Sed lethæi potio succi pontificum corda jam sepe-lierat. Ecce, inquit satiricus;

*..... inter pocula quarunt
Pontifices saturi quid dia poemata narrent.*

Denique cum aliquid subtile divinumque sonabat, quod auribus pontificalibus erat insolitum, audientes omnes dissecabantur cordibus suis, et stridebant dentibus in Petrum. Et oculos talpæ habentes in philosophum : Hoc, inquit, sineremus vivere monstrum? Moventesque caput quasi Judæi, *Vah*, inquit, *ecce qui destruit templum Dei* (*Matth. xxvii*). Sic judicant verba luminis cæci, sic virum sobrium damnant ebrii, sic contra organum Trinitatis disserunt calices facundi. Sic contra simplicem disputant cornuti. Sic sanctum canes, sic margaritas porci corrodunt. Sic sal terræ infatuatur. Sic legis fistula obturatur. Concionatur sapiens vir : *Qui tangit picem inquinabitur ab ea* (*Eccli. xiii*), quod nos alio possumus reddere versu : *Qui tangit vinum inquinabitur ab eo*. Biberat episcoporum sobrietas sanguinem uvæ meracissimum, cujus integritatem aqua non devirginaverat, quia secundum Martialem :

*Grande nimis scelus est sacrum jugulare Falernum,
Nec Bacchus lymphæ conjugium patitur.*

Impleverant primates orbis philosophi turis [*al. gutturis*] dolia sua vini do vino. Cujus calor ita in-cesserat cerebris, ut in somni lethargiam oculi omnium solverentur. Inter hæc sonat lector, stertit auditor. Alius cubito innititur, ut det oculis suis somnum. Alius super molle cervical dormitionem palpebris suis molitur. Alius super genua caput reclinans dormitat. Cum itaque lector in Petri satis aliquod reperiret spinetum, surdis exclamabat auribus pontificum : « Damnatis? » Tunc quidam vix ad extremam syllabam expergefacti, somnolenta voce, capite pendulo : « Damnamus, aiebant. » Alii vero damnantium tumultu excitati, decapitata prima syllaba, «.....namus inquit. » Vere natis, sed natatio vestra procella, natatio vestra mersio [*al. immersio est*]. Sic milites dormientes testimonium perhibent, quia *nobis dormientibus venerunt apostoli, et tulerunt corpus* (*Matth. xxvii*). Qui vigilaverat in lege Domini die ac nocte, nunc damnatur a sacerdotibus Bacchi. Sic morbidus medicum curat. Sic damnat naufragus in litore constitutum. Sic arguit innocentiam qui ad furcas du-

citur suspendendus. Quid agimus, anima? Quo nos vertimus? Excideruntne tibi præcepta rhetorum, et occupata luctu, præpedita singultibus, dicendi ordinem non tenes? *Putasne veniens Filius hominis inveniet fidem super terram?* (*Luc. xviii.*) *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos, Petrus autem non habet ubi caput suum reclinet* (*Matth. viii*). Sic judicant in loco judicis sedentes rei, in loco vindicis innocentiae vexatores. Simul sunt omnia talibus judicibus, talibus actoribus depravata :

*Hic satur, exiguo mavult turgescere somno,
Hic exporrectis ampullat verba labellis.*

*Hic loquitur nimis, ille tacet; hic ambulat, hic stat,
Alter amat stetus, alter crispare cachinnum.*

Diversisque modis pax est vesania cunctis.

Quid hi tales egerint, quid decreverint jurisperiti? B Evangelica lectio consolatur. *Collegerunt, inquit, pontifices et Pharisæi concilium, et dixerunt : Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Unus autem ex ipsis, nomine Bernardus abbas, cum esset pontifex concilii illius, prophetavit, dicens : Expedi nobis ut unus exterminetur homo a populo, et non tota gens pereat* (*Joan. xi*). Ab illo ergo die cogitaverunt condemnare eum, dicentes illud Salomonis : *Tendamus insidias justo supplantemus ei gratiam labiorum* (*Sap. ii*). *Inveniamus radicem verbi contra justum* (*Job. xix*). Facientes fecistis, et linguas vipereas in Abælardum evaginastis. Subversi subvertistis, et vinum absorbuistis sicut qui devorat pauperem in abscondito. Inter hæc Petrus orabat : *Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa* (*Psal. c, 2*). Interdum illud Psalmistæ sedulo ruminabat : *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum* (*Psal. xxi*). Vere pingues, quorum colla thoris adipeis incrassata liquidam sudabant ad ruinam [*f. aruinam*]. Nec mirum. Visitaverant enim domestici fidei neutrius lacrymas in misericordia et charitate. Sedit autem in concilio vanitatis, contra psalmi xxv decretum quidam memoriæ celebris episcopus, in cujus auctoritatem plurimorum se reclamabat assensus. Hic hesternam crapulam ructans, hujusmodi in concione sermonem evomit : « Fratres, Christianæ religionis participes, omnium [*al. communi*] periculo providete. Ne fides in vobis turbetur, ne sincerus columbæ oculus turgente macula obducatur. Nihil enim prodest aliarum virtutum possessio ubi fuerit fidei defectio, juxta illud Apostoli : *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (*I Cor. xiii*). » O Mjnervæ lepos! o sales Attici! o eloquentia Tulliana! Hanc certe caudam non vult hic asinus. Talis finis tali capiti non respondet. Unde etiam qui saevierunt, pressa fronte ruborem confessi sunt. Placet et non immerito hanc magni nominis umbram gregi ihorum communicare, de quibus dictum est : *Conceperunt ventum, et telas aranæ texerunt* (*Isa. lix*). Præfatus vero episcopus etiam prænuissis adjun-

gens : « Petrus, inquit, semper turbat Ecclesiam, A semper excogitat novitatem. O tempora ! o mores ! Sic judicat de sole cæcus. Sic pingit in ebore mancus. Sic urbem appetiatur asinus. Sic animales episcopi judicant, sic casus ventilant, sic discutunt rationes. Sic pugnant contra eum filii matris suæ. Sic sues crassæ adversus silentem grunniunt. »

Intra tot itaque et tantas angustias deprehensus Abælardus ad Romani examinis confugit asylum. « Filius sum, inquit, Romanæ Ecclesiæ. Volo causa mea quasi impii judicetur : *Cæsarem appello* (Act. xxv). » At Bernardus abbas, in cujus brachio fludebat præsulum multitudo, non dixit ut præses qui tenebat Paulum in vinculis : *Cæsarem appellasti, ad Cæsarem ibis* (*ibid.*), sed, Cæsarem appellasti, ad Cæsarem non ibis. Renuntiavit enim quæ gesta fuerant Apostolico, et statim a Romana sede litem damnationis in Petrum per Gallicanam Ecclesiam volaverunt. Damnatur taliter os illud promptuarium rationis, tuba fidei, hospitium Trinitatis. Damnatur, proh dolor ! absens, inauditus et inconvictus. Quid dicam ? quidve non dicam, Bernarde ?

*Nil opus est bello, veniam pacemque rogamus,
Porrigimus junctas ad tua lora manus.
Jura cadent rerum, vertetur sanctio legum,
Si vis, si mandas, si sic decernis agendum ;
Quem penes arbitrium est, et vis et norma loquendi.*

Cujus unquam, Jesu bone, culpa tam cæcos habuit judices, ut non utrinque causæ latera ventilarent, ut non in quam potissimum partem jus vergeret eliminarent ? Isti, clausis oculis, palpant negotium, et quasi oculati rerum cognitores arcu iniquitatis intenso toxicum subito jaculantur. Quidquid intestinus odiorum furor, quidquid implacabilis amentiae turbo rotaret in Petrum, quidquid iniqua conflaret æmulatio, censuræ apostolicæ sobrium nunquam dormitare deberet acumen. Sed facile deviat a justitia, qui plus hominem quam Deum timet in causa. Verumque illud est quod per propheticum organum sonat : *Omne caput languidum, a planta pedis usque ad cervicem, non est in eo sanitas* (Isa. 1).

Sed corrigere, inquit fautores abbatis, Petrum volebat. Si Petrum, bone vir, ad integrum fidei statum disponebas revocare, cur ei coram populo æternæ blasphemiae characterem impingebas ? Rursusque, si Petro æmorem populi tollebas, quomodo corrigere disponebas ? Ex qua complexionem in summam redigitur te in Petrum exarsisse non amore correctionis, sed desiderium propriæ ultionis. Præclare dictum est a Propheta : *Corripiet me justus in misericordia* (Psal. cxl). Ubi enim deest misericordia non est correctio justis, sed barbaries incondita tyranni. Testatur etiam rancorem animi ejus epistola ad Innocentium papam directa, in qua sic stomachatur : « Non debet, inquit, refugium invenire apud sedem Petri, qui fidem impugnat Petri. » Parce, parce, bellator inclyte. Non decet monachum sic pugnare. Crede Salomoni : *Noli, inquit, nimium esse justus, ne forte obstupe-*

scas (Eccle. vii). Non impugnat fidem Petri, qui fidem affirmat Petri. Debet ergo invenire refugium apud sedem Petri. Patere, quæso, Petrum tecum esse Christianum. Et si vis, tecum erit Catholicus. Et si non vis, tamen erit Catholicus. Communis erim Deus est, non privatus. Sed si sedet sententia cordi, pergamus pariter contemplari quomodo Petrus fidem infestat Petri. Scribit enim Petrus ad ancillam Dei Helloissam sacris litteris apprime institutam, familiarem satis epistolam, quæ inter reliqua horum etiam verborum redolet continentiam :

Soror mea Helloissa quondam mihi in sæculo chara, nunc in Christo charissima, etc. *Vide supra, initio voluminis.*

B Hæc de epistola Petri ad verbum excerpta putavi, ut liquidum fieret quomodo Petrus impugnaret fidem Petri. Nunc, rigide censor, adesto, et fidem Petri sincero perpende judicio. Dixisti : « Non debet refugium invenire apud sedem Petri, qui fidem impugnat Petri. » Hoc per se dictum quoddam esset eminens et generale verum. Sed quia personaliter dixisti de Petro, convinco te sentire contraria vero. Non enim Petrus arguit fidem, ad cujus lineam vitam suam disponit ; nec alienus est a Christi portione, cujus se tam humiliter insignivit nomine. Deberet ergo refugium apud sedem Petri invenire, si non illecebræ tui eloquii clausissent viscera misericordiae Romanæ Ecclesiæ. Sed, dum tu Petro clementiæ ostium obstruis, conceptæ vesaniæ signanter impetum prodis.

C Hic fortasse, inquires : « Nimia super me lacessi injuria. Zelus domus Dei comedit me, eo quod lepra insanæ doctrinæ macularet corpus Ecclesiæ. Cui obviandum in ipso statim nequitiae semine putavi, ne late serperet vis veneni. Nonne caute consulteque egi, quod fædum illud sacrilegumque dogma manuali quodam indiculo complosi, ne scilicet breviter volentibus attingere summam rei, onerosum esset ire per spatiosos saltus voluminum Abælardi. » Ad hæc ego : « Laudo te, Pater, sed in hoc non laudo. Indiculum vidimus, in quo non Petri dogmata, sed nefandi commenti capitula legimus, quod scilicet Pater sit omnipotentia, Filius quædam potentia, Spiritus sanctus nulla potentia ; quod Spiritus sanctus, licet sit ejusdem substantiæ cum Filio, non tamen est de eadem substantia ; quod homo sine nova gratia possit operari ; quod Deus non possit plus facere quam facit, nec melius facere quam facit ; quod anima Christi non descendit ad inferos. Hæc et alia indiculus tuus continet, quorum quædam, fateor, Petrus et dixit et scripsit ; quædam vero neque protulit neque scripsit. Quæ autem dixerit, et quæ non dixerit, et quam Catholica mente ea quæ dixerit senserit, secundus arrepti operis tractatus Christiana disputatione ardentem et impigre declarabit. Nam talia sunt quæ dilui debent atque refelli, ut non immerito proprio reserventur

volumini. Nunc illud est acrius persequendum, cur vir sanctus, et in ore famæ nominatissimus, qui quædam perenni sepelienda silentio scriptis propriis tradidit, Petro Abælardo hæreseos crimen impegerit. Rata namque est fama et ab antiquo quasi, naturæ legibus promulgata, neminem de simili crimine quempiam posse convincere. Quod dum fecisti, et imprudenter et impudenter egisti.

Petrus erraverat: esto. Tu, quare errasti? Aut sciens aut nesciens errasti: Si sciens errasti, hostis Ecclesiæ comprobaris; si nesciens errasti, quomodo es defensor Ecclesiæ, qui errorem nescis discernere? Errasti vere, dum originem animarum de cælo asseruisti esse. Quod qualiter in libro astruas, quoniam utile et facile est cognitu, sagaci lectori ab altiori cardine retexam. Est liber, quem Hebræus *Firasirim*, Latinus nominat *Canticum canticorum*, cuius littera vigilantibus animis, divinæ cujusdam intelligentiæ sudat arcanum. Ad hunc librum Bernardus manum expositionis applicat, ut ab hirsutis litteræ opusculis egregii sensus frugem efficiat, utitur sane mediocri et temperato genere dicendi. Sed libet paululum percunctari cur Bernardus post tot illustrium virorum sudores, qui in præfato opere sua ingenia contulerunt, tam immensæ majestatis volumen tentavit in lucem proferre? Nam, si majores nostri plenarie sufficienterque libri hujus latebras producerunt in solem, miror qua fronte ausus tuos extenderis in opus elimatum ad unguem. Quod si aliqua sunt tibi revelata sacramenta, quæ eorum notitiam fugerint, non invideo: imo labori vehementer applaudo. Sed, cum eorum expositiones commentumque tuum studiosis revolvo manibus, nihil te novi dixisse comperio: imo sensum alienum verbis tuis vestitum deprehendo. Supervacua igitur explanatio tua esse videtur. Ac ne quis me putet improbabilia prolocutum, proferam super hunc librum quadrigam expositorum, Origenem scilicet Græcum, Ambrosium Mediolanensem, Retium Augustodunensem, Bedam Angligenam. Quorum primus cum in cæteris libris, ut ait Hieronymus, vicerit, in *Canticis canticorum* se ipsum vicit. Secundus vero probabili et erudito sermone Sponsi Sponsæque firmavit amores. Tertius perplexitatem voluminis sublimi ore disseruit. Quartus autem ejusdem libri opaca septem libris absolvit. Post tales itaque et tam industrios viros, Bernardus arat, quasi aliquid intentatum nostri majores reliquerint. Possemus sane lucubrationibus disertis hominis acquiescere, nisi potius tragœdiam videretur quam commentarios texere. Patefacta namque quadam parte operis, repente mortem sui fratris inducit, in cujus funeris prosecutione duos pene quaternos consumit. Quod quam ibi discrepans et inconcinnum fuerit, paucis expediam. Liber ille Salomonis in sancti Spiritus officina conflatus, Christi et Ecclesiæ sub sponsi sponsæque typo maritali amplexus. Porro nuptiis gaudia consonant. At Bernardus aut rerum obscurarum tædio victus,

A aut negligens Apostoli dictum suadentis gaudere cum gaudentibus (*Rom. xii*), mortuum suum ducit ad nuptias: Cum scriptum sit: *Non est Deus mortuorum, sed viventium* (*Marc. xii*). Discumbente itaque sponso in sponsæ gremio, et juvenculus sponsi sponsæque juvenulabus alterna jucunditate plaudentibus, tuba funebri subito clangit. Epulæ in luctum eunt, organa vertuntur in funus. Tragœdia risum procerit nuptiarum. Non discretus, non elegans citharista fuisti, qui funebres modulos regio convivio præsentasti? Quis unquam somniavit tale portentum? Solemus ridere picturas incipientes ab homine et in asinum desinentes. Revolve, quæso, prisci super hunc librum monumenta ingenii, et nullum reperies qui in hujusmodi materia tristitia lætis comæderet. Unde Retii Augustodunensis aurea sic depromit camæna: « Mos est, generosæ materiæ observandus, sponsi sponsæque tripudia festiva tuba persultent. Neque enim in funera fas distrahi animum, quoniam ad exponendum Cantica nuptiarum invitat alacritas convivarum. Sed, quoniam tantæ facultatis ratio in nobis vel nulla est, vel admodum orba, ejus innitar gratiæ, qui per Evangelium suum sonat: *Sine me nihil potestis facere* (*Joan. xv*). *Neque certe mihi deficiet transitorium verbum, cum eradam in Verbum quod est in principio apud Deum* (*Joan. i*). O vox Catholico digna doctore! o fidelis confessor gratiæ! Recte perpendiculum sui iudicii vir sapiens lineavit, qui merorem a gaudio tanto interstitio sequestravit. Tu vero terminos transgrediens, quos posuerant patres tui, Cantica in elegos, carmina in threnos sorte miserabili convertisti. Quod si tibi deessent ecclesiasticæ scita censuræ, recolere poteras etiam gentilis instituta prudentiæ. Nam, cum Zeuxis pictor eximius simulacrum Helenæ pinxit, non ei brachia simiæ, nec chimææ ventrem, nec caudam piscis aptavit; sed humanorum membrorum expositione perfectum publicis usibus [*f. visibus*] propalavit, alioquin indecens et ridiculosa esset pictura. Unde Horatius in *Arte Poetica*:

*Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit, et varias inducere plumas,
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne:
Spectatum admissi risum teneatis amici?*

Concedit ars quod velis incipias, sed non ut quemlibet finem cœptis tuis supponas. Unde idem poeta paulo post scripsit:

..... *pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas:
Sed non ut placidis coeant immitia, non ut
Serpentes avibus generentur, tigris agni.*

Velut ægri somnia operis tui vanæ species finguntur,

..... *ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ.....
Iurpureus late qui splendeat, unus et alter
Assuitur pannus.....*

At ne quis fautorum tuorum obloquatur,

*Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis caesæmus et auro.*

Quid plura? Tota *Ars Poetica* jurata contra te bella A suscepit. Deberes revera ingenii tui puerperium, juxta ejusdem poetæ institutionem, nonum premere in annum; ut male tornatum opus rursus liceret incudi reddere, et curare ne te lunæ labor offenderet. Deberes utique festinantiam emissionis differre, cum scriptum sit:

. . . . nescit vox missa reverti.

Laudamus in te, Pater, venam ingenii, sed artis culpamus inscitiam. Inde est quod veteres diffinierunt ingenium esse mutilum, nisi opem artis sibi asciscat. Laudantur sales Lucilii, et tamen mordetur quod incomposito currat pede:

*Impositos versus componit et arte carentes
Ennius ingenio dives, et arte rudis.*

E quibus est ille:

Omnes mortales sese laudari exoptant.

Sed quoniam lippis et tonsoribus claret quod non recte lamenta epithalamio conjugasti, libet aliqua de ipso boato tragico speculari. Inter cætera, ni fallor, oratoris nostri lugubris musa sic calculat. « Decessit frater a vita, imo ut rectius fatear, mortem reliquit pro vita. Frater, inquam, decessit, tenor continentia, morum speculum, vinculum religionis. Quis ulterius vegetabit me ad laborem? Quis amplius leniet mœrentem? » Et post aliqua: « Bos bovem requirit; se quod solum putat, frequenti mugitu pium testatur affectum. Bos, inquam, bovem requirit, cum quo ducere collo aratra consuevit. » Pulchrum quidem est et tinnulum quod Bernardus loquitur; sed de alio sudore pretium nomenque venatur. Ambrosius enim hæc verba syllabatim in querimonia illa posuit, quam de excessu Satyri amici sui mulcebri dealbatoque stylo procutit. Itaque Bernardus in hoc planctu adeo est vehemens, adeo pertinax, adeo vivus, ut legenti cuilibet constans sit eum non veros fletus edere, sed verba quibus veri questus exprimentur effundere. Aiunt tamen quidam insulsi, seductorio ejus linguæ moderamine seducti, qui corpus verborum diligunt, animam autem rationis spernunt, eum tam facundia sublimi in lamentis illis uti, ut nulla modernæ eloquentiæ facultas ei valeat exæquari. O falsi judices eloquentiæ, quos projicit vocis ventus ut pulverem a facie terræ. Quænam ibi sententiarum vis? quæ pocula rationum? Totus in verbis fluctuat, et mors ridiculi syllogismi rotatur in circulo. Unde poeta: Citharædus, inquit,

Ridetur corda quæ semper oberrat eadem.

Læta verborum gramina sata instrangulant sententiarum. Aut fortasse idem dicendo multipliciter, Ulysem simulare volebat. De quo scriptum est:

Ille referre alii sæpe solebat idem.

Sed non talibus instrumentis mortuus suscitatur, nec eloquentiæ præstigiis vita mortuo comparatur. Unde cujusdam distichon egregie sonat:

PATROL. CLXXVIII.

*Cur dantur frustra pro psalmis carmina pulchra?
Plus prodesset ei ter: « Miserere mei. »*

Quod si dolorem suum delinimentis facundiæ remedioque carminis evaporare nolebat, cur non saltem super hoc proprium separatim opusculum condebat? Nec deerant a quibus talis materiæ mutuari posset exemplar. Socrates mortem sui Alcibiadis philosophici vigoris ubertate testatur. Plato Alexim puerum, cui amatorias cantiunculas composuerat, insigni titulo ducit ad tumulum. Taceo Pythagoram, Demetrium, Carneadem, Possidonium, reliquosque, quorum excellentia Græcia superbit, qui, teste Hieronymo, diversis sæculis, diversis libris diversorum lamenta minuere sunt conati; præterea Anaxagoræ laudatam semper sententiam, qui, cum ei nuntiaretur filium obisse, fletu represso: « Sciebam, inquit, me genuisse mortalem. » Et, ut peregrina omittens, ad nostra veniam: Tullius eloquii Romani maximus auctor consolatorium de morte filii sui librum edidit, cui præclara magnorum virorum monumenta quasi stellas micantes impressit. Hieronymus dolori, quem de morte Nepotiani conceperat, plausibili medetur eloquio. Ambrosius, de quo præfatus sum, duos libros de excessu dilecti sui Satyri suavi stylo edisserit. Ad horum normam planctum tuum texere debebas, non immemor illius vulgaris proverbii:

Vicini barbæ propriam debes simulare.

Sed quoniam super hoc satis abundeque digessimus, tempestivum est illud capitulum in eodem libro visitare, in quo animarum originem de cælis fabularis esse. Ubi sic recolo te locutum: « Merito dixit Apostolus: *Nostra conversatio est in cælis* (Philip. III). » Hæc verba tua subtiliter explorata, Christianæ mentis palato hæresim sapiunt. Si enim idcirco animæ originem de cælis astruis, quia quandoque beata futura est in cælis, eadem ratione corporis origo erit in cælis, quia quandoque beatum futurum est in cælis. Sed ad hoc intimandum talia verba se non accommodant. Aut si ideo animæ originem cœlestem ascribes, quia olim orta, id est facta sit in cælis, quod quidem verborum talium resultat intentio, pravitatem Origenis incurris, qui in libris *Periarchon* Pythagoreum Platoniumque dogma secutus, originariam in cælo sedem animabus disponit. At quoniam de anima mentio se ingressit, non absurdum est commemorare quæ altercationis varietas occupaverit de animarum origine. Aiunt philosophi, quorum duces sunt Plato et Pythagoras, quibus et tu ex parte maxima acquiescis, animas scilicet olim ab initio factas conditasque in thesauris Dei: indeque ob antiquum vitæ contagium in corporum ergastulum lapsas, rursusque, si corpus juste gubernaverint, ad antiquæ honestatis vultum meritorium vehiculo redituras ferunt. Et hæretici animam partem esse divinæ substantiæ contenderunt, occasionem hujus fabulæ inde rapientes, quod scriptum est in Genesi: *Et sufflavit Deus in faciem ejus, scilicet Adæ, spiraculum*

vite (Gen. 11). Contra quos intonat breviter Augustinus: « Flatus, inquit, ille dicitur qui hominem animavit. Factus est ab ipso, non de ipso, quia nec hominis flatus hominis pars est, nec homo eum facit de se ipso, sed ex aereo halitu sumpto et effuso. » Item fuerunt quidam crassis ignorantie tenebris obvoluti, qui venire animas ex traduce delirabant: quos confutare, quodammodo est eorum ineptias roburare. His tribus nœniis [f. nodis] quasi rationi adversis orthodoxæ veritatis gladio amputatis, asserunt sancti Patres noviter creatis corporibus creatas noviter animas quotidie infundi, juxta id Evangelii: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v). Tu itaque a doctrinæ salutaris tramite devius, in philosophorum scopulos ruis. Et dum dignitatem animæ jactitas, originem ei sideream flore jejuni eloquii nundinaris. Quod si in Petri opusculis hujus vecordiam reperissem, non est dubium quin eam inter illa quæ peperisti, capitulorum monstra locasses.

Hinc ad alios tui ingenii fructus articulus est vertendus. Quærit a te vir collo inflatus Romano quid sit diligendum, et quomodo. Cui sic rescribis: « Orationes a me, Aimerice, et non quæstiones flagitare solebas; » et post pauca: « Quæris quid sit diligendum. Cui breviter respondeo: Deus. » Homo Romanus, grossus camelus, Gallicano argumento gibbosus trans Alpes saltat, ut quid sit diligendum inquirat, quasi juxta se non habeat qui rei hujus sibi notionem infundat. Cui noster philosophus mandat non virtutem esse diligendam, ut Chrysippus; nec voluptatem, ut Aristippus, sed Deum, ut Christianus. Acutulum sane responsum, et docto homine dignum. Sed quænam abjecta muliercula, quisnam hoc ignoret extremus idiota? Sic philosophantur in textrinis aniculæ. Sic propositiones Dagani cum joco mirari solemus. De cujus propositionibus aliquas exempli gratia interseram: « Filius, inquit, sum matris meæ. Placenta est panis. Caput meum est grossius pugno meo. Cum meridies est, dies est. » Quis est, cui audita tam ridicula veritate, labia risu non quatiantur? Similiter et cum Bernardus dixit Deum esse diligendum, verissimum quidem dixit et venerabile verum; sed ad hoc dicendum pro nihilo aperuit os suum. Nemo enim de hoc dubitat. Sperabat enim Romanus aliquid secreti audire, et archimandrita noster tale quid intonat, quod quilibet rusticus valeret respondere. Et tamen, dum Deum diligendum esse pronuntiat latenter, ferit Romanum, qui in curia papæ non Deum didicerat amare, sed aurum. Sequitur postea de modo diligendi: « Modus, inquit, est sine modo diligere. » Aimericum, sic enim dictus est, ad quem scribis, quasi lacteo succo pavisti, dum Deum diligendum aperte pronuntias. Nunc eum subito ad altiora subrigens [f. suberigens] dicis quod modus diligendi Deum sit sine modo diligere. Qui quæsi-
verat quid esset diligendum, de quo nec pauperculus Christianus quidem hæsitaret; quomodo poterit

A hanc subtilitatem intelligere, quod modus diligendi Deum sit sine modo diligere? In quo impossibile quiddam spondere videris. Cum enim stabile fixumque sit Deum ea magnificentia esse præditum, ut nequaquam nostra in illum dilectio ejus dignitatis æquipollenter respondere sufficiat, quomodo sine modo diligemus, quem cum modo diligere non valeamus? Quomodo, inquam, porrigetur dilectio ultra modum, cum semper remaneat citra modum? Aut si sic intellexisti « sine modo diligere, » id est diligere quod non perveniatur ad congruum diligendi modum, ridiculam intelligentiam portendit somnium tuum. Dum itaque rhetoricari voluisti, et obscuritatem dedisti et quiddam inopium atque impossibile confecisti, dum Deum sine modo diligendum docuisti.

Quanto rectius hic qui nil molitur inepte?

Jesus Christus scilicet, qui per Evangelium suum diligendi modum exprimens: *Diliges, inquit Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota mente tua, et ex omnibus viribus tuis* (Matth. xxii). Hic nullus eloquentiæ fucus, sed mera tantum veritas simplici et absoluto est expressa eloquio. Hic Romanus aurem accomodat. Hic superbiæ strumam deponat camelus, quia Jesus hic nil impossibile pronuntiat. Jesus, inquam, sententiæ lucem tenebris eloquii non involvit, ut Bernardus, qui rei venerabilis majestatem exquisito quodam obuubi verborum adulterio. Vir sapiens, inquit Horatius,

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem. Cogitat

Quod Bernardus male attendit, qui quod Jesus nudo patuloque ore, nube sermonis ab intelligentiæ via secludit. Horum et his similium ludicrorum mensuram confertam et coagitatam in libellorum tuorum, Bernarde, sinum dedisti. Quod reprehendere facile poterit, quem oculatum eruditio reddidit. Quæ si unguetenus persequi vellem, longitudo certe dictaminis lectorem etiam repelleret diligentem.

Cum itaque tantas trabes loquaris, cur Abælardi festucas in trabes commutare moliris? Non est negotium misericordis culpam augere, sed minuere. Unde Psalmista cum dicturus esset: *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (Psal. c), commode misericordiam præposuit judicio, quasi diceret: Imense Deus, scio quia misericors es et justus; sed in altero mea salvatio, in altero mea damnatio: primoque misericordiæ canticum libentius volo. Scriptum est in Isaia: *Et convertent gladios suos in vomeres* (Isa. 11). Gladii enim in vomeres convertendi sunt, non vomeres in gladios, quia et mali ad tranquillitatis bonum trahendi sunt levitate correctionis; et boni ad discordiam commonendi non sunt asperitate invectionis.

His et aliis delinitis exemplis, Petrum, si errore sauciatus esset, jumento tuo deberes imponere, et sic ad stabulum universalis fidei revocare. Plures Catholici quædam culpanda dixerunt, nec tamen

ob id hæreticorum collegio sunt ascripti. Duo dixit Hilarius erroris expugnator, propugnator Ecclesiæ, in quibus eum non audit sobrietas Ecclesiæ. Primum, quod Christum nil in passione doloris sensit asseruit. Contra quem sententiam Claudianus presbyter Lugdunensis, vir Christianissimus, et tam subtilis ad disputandum quam artifex ad loquendum, sic personat : « Si Christus nil in passione sensit doloris, non vere passus est ; et si vere non passus est (7). » Secundum, quod nullum incorporeum dixit esse creatum. « Nec igitur, inquit Claudianus, anima, cum sit incorporea, est creata. Quod si creata non est, nec creatura Dei est. » Sed non ob hoc, ut ait idem Claudianus, scientia doctoris perdit meritum confessoris, quia Ecclesia bono filio indulsit quod humana opinio minus caute disputavit. Procul dubio si hæc Petrus dixisset, eum esse lapidandum rigoris tui severitas sanxisset.

Beatus etiam Hieronymus in libro contra Jovinianum *De nuptiis* quædam disserit. Et præcipue illo loco, ubi sententiam Apostoli inducit, quæ in hunc modum se habet : *Bonum est mulierem non tangere (I Cor. vii)*. Cui Hieronymus subjungit : « Si bonum est mulierem non tangere, malum est ergo tangere. Nihil enim bono contradictorium est præter malum. » Argumentum hoc scit esse frivolum, quisquis disputandi disciplina se profitetur imbutum. Nam similiter bonum est carnem non comedere, et vinum non bibere ; nec ideo sequitur quod sit malum carnem comedere et vinum bibere. Quod quidam asserentes inter hæreticos recepti sunt. Sed tamen paulisper concedatur, ut malum sit, juxta Hieronymum, mulierem tangere. Ex quo quanta sequatur absurditas, nexus ipse rationis ostendit. Nam si malum est mulierem tangere, malum est cum muliere coire. Neque enim potest fieri ut bonus sit coitus si malus est tactus. Et si malum est cum muliere coire, malum agit quisquis cum muliere coit. Peccant ergo conjugati legitime utendo coitu conjugali. Nam etiam coeundo mulierem tangunt. Igitur ut male non agant mariti, feriabuntur ab uxoribus. Aut, si necesse erit coire, ita coeant ut mulierem non tangant. Sed hoc impossibile est fieri. Sequitur ergo conjugalis boni naufragium, quod ad remedium mortalis luxuriæ superna industria præparavit. Nam si conjugium coitum non excusat, eant mariti, certatim agant poenitentiam, eo quod cum uxoribus suis aliquando coierunt. Alias in eodem libro Hieronymus inhumanus de nuptiis disputat super illum Apostoli locum : *Melius est nubere quam uri (ibid.)*. Sed si bonum est nubere,

quare malo comparatur? Nemo enim ratione malum bono comparat. Uri certe malum est, et nubere mali hujus respectu bonum est. Quod autem respectu mali bonum sit, simpliciter bonum non est. Ex his Hieronymi verbis distincte colligimus nuptias non esse absolute bonas. Perit igitur nuptiale bonum. Nam nuptiale bonum secundum Hieronymum non est bonum, nisi quia uri est majus malum quam ipsum. Multos fideles viros, inter quos et Pamachium senatorem, scandalizavit hæc effera austeraque disputatio, doloremque suum scriptis super hoc epistolis eidem Hieronymo testati sunt. Quod si Petrus tam crudeliter contra nuptias declamasset, profecto Bernardus in ejus exitium conjugatorum cohortes armasset.

Augustinus erroribus suis inimicus eos libro *Retractionum* purgandos committit. Lactantius, de quo ipse Augustinus asseverat quod multo auro suffarcinatus exierit de Ægypto, cum ore fulmineo contra gentes Christum deffendat, quædam absoma de dogmatibus Ecclesiæ postea somniat. Longum est recensere veterum sygrapha tractatorum, quæ non sunt sic ad purum excocta, ut non inveniuntur in eis multa quæ virga correctionis essent dignissima. Verax namque est Jacobi apostoli sententia : *In multis, inquit, offendimus omnes. Si quis autem in verbo non offenderit, hic perfectus est vir (Jac. iii)*. Itaque si Petrus in verbo offenderat, judicandus a te, misericordiæ potius blandum deberet sentire tactum quam iracundiæ incentivum. Æquum erat te reminisci quod Habacuc propheta (cap. iii) Deo decantat, dicens : *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis*. Vide quid distet inter iram Dei et iram hominis. Cum homo irascitur, clementiæ ab ejus pectore mentio exsulat. Cum autem Deus irascitur, per ingentis bonitatis affluentiam misericordiæ recordatur : recordatur non sine oblivione, qui irascitur sine commotione. Magnus Dominus noster, qui sic tentat summa, ut curam inferiorum non negligat. Hujus imaginem æmulari, hujus te oportebat vestigia totis conatibus amplexari, ut calcuo quem forcipe tulerat angelus de altari, purgares vitium labiorum Petri. Nec ignorare jus erat te hominem esse, quem et culpæ lubricum trahere ad pœnam et medicus gratia reparare posset ad veniam.

His ita decursis, silentium imperat prolixitas orationis. Et quoniam vox lassata refrigerii portum jam expetit, ob recreandum lectoris fastidium debitus primo volumini terminus affigetur, ut ad ea quæ promisimus enodanda secundi (8) luctamen laboris officiosius accingatur.

(7) Hic deest aliquid.

(8) Secundus hic non exstat nec a Berengario scriptus est, ut ex epist. seq. patet.